

ТУРЕЦЬКИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ СРСР НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Наприкінці 1930-х років агресивна політика Німеччини зумовила активізацію діяльності зовнішньополітичного відомства СРСР. Особливої ваги у цьому контексті набули спроби налагодження відносин із Турецькою Республікою, адже саме від позиції цієї країни значною мірою залежала безпека близькосхідних кордонів радянської держави.

Ще у 1925 р. між СРСР та Туреччиною було підписано Договір про дружбу і нейтралітет. Однак станом на 1930-ті роки відносини між двома державами були значно ускладнені, оскільки у зовнішній політиці турецького уряду чітко почало прослідковуватись посилення політичної та економічної співпраці з країнами Заходу.

На фоні погіршення турецько-радянських відносин переваги стратегічного розташування Туреччини з метою зміцнення власних позицій у Близькосхідному регіоні планувала використати Німеччина. Ще у квітні 1935 р. було укладено турецько-німецьку клірингову угоду, яка сприяла швидкому зростанню обсягів торгівлі між двома країнами. Зокрема, вже станом на 1939 р. Німеччина контролювала більше половини зовнішньоторговельного обігу Туреччини. Також у планах німецького командування було захоплення військово-стратегічного району Кавказу шляхом втягнення Туреччини у майбутню війну проти СРСР [2, с. 206; 5, с. 13].

Турецько-німецьке зближення в умовах загострення міжнародного напруження в Європі наприкінці 1930-х років призвело до того, що Радянський Союз розглядав Туреччину як недостатньо надійного союзника. Цілком обґрунтовано припускалося, що Туреччина за певних обставин може перетворитися на антирадянський військовий плацдарм [4, с. 172, 277].

Намагаючись зміцнити безпеку своїх кордонів, СРСР ще навесні 1939 р. вступив у переговори з турецьким урядом з метою підписання союзного договору між двома країнами. Одночасно радянське дипломатичне відомство здійснювало консультації з урядами Англії та Франції, ціллю яких було формування системи колективної протидії можливій агресії з боку Німеччини. У пропозиціях, надісланих на їх розгляд 17 квітня 1939 р., окремим пунктом наголошувалося на необхідності спільного обговорення Англією, Францією та СРСР угоди про взаємну допомогу з Туреччиною [4, с. 132].

Важлива радянсько-турецька консультація з цього питання відбулася в Анкарі 28 квітня 1939 р. після прибуття туди заступника наркома іноземних справ СРСР В.П. Потьомкіна. Під час переговорів із президентом Туреччини І.Іненю та міністром іноземних справ Ш.Сараджоглу Потьомкін запропонував укласти радянсько-турецький пакт про взаємну допомогу в разі німецької агресії. Однак турецький уряд не поспішав у прийнятті остаточного рішення, оскільки головною метою зовнішньої політики Туреччини наприкінці 1930-х років було уникнення втягування країни у війну. Радянська ж історіографія пояснювала такі зволікання впливом англо-франко-американської сторони, яка проводила політику саботажу угод із СРСР [1, с. 50; 4, с. 277].

Радянський проект угоди про взаємну допомогу, надісланий англійській та французькій сторонам 2 червня 1939 р., передбачав необхідність спільних дій трьох держав у разі втягнення однієї з них у збройний конфлікт через можливу агресію проти ряду європейських держав, у тому числі й Туреччини. Однак сторони так і не змогли дійти згоди у питаннях про спільну взаємодопомогу, оскільки радянські дипломати розцінили зустрічні пропозиції Англії та Франції як «спробу втягнути СРСР у війну з Німеччиною й у той же час уникнути надання йому допомоги» [4, с. 132-134].

У цих умовах турецьке дипломатичне відомство вимушене було проводити паралельні переговори як з СРСР, так і з Британією й Францією. Їхнім результатом стало підписання в Анкарі 19 жовтня 1939 р. британо-франко-турецького Договору про взаємодопомогу, що передбачав надання Турецькій Республіці військової підтримки в разі агресії проти неї, а також допомогу Туреччині Греції і Румунії, якщо Британія і Франція будуть втягнуті у війну в зв'язку з гарантіями допомоги цим балканським країнам. Протокол №2 до угоди стверджував, що зазначені зобов'язання Туреччини не можуть змусити її «до дії, результатом чи наслідком якої буде залучення її у збройний конфлікт із СРСР» [3, с. 217]. Незважаючи на таку позицію, підписання даного договору стало перешкодою у продовженні переговорного процесу Туреччини з Радянським Союзом, оскільки радянська дипломатія все ще остерігалася бути втягнутою в нерівноправний союз із Англією та Францією.

Таким чином, боротьба СРСР, Англії, Франції та Німеччини за вплив на Туреччину, яка розгорнулася напередодні Другої світової війни, закінчилася дипломатичною перемогою англійсько-французької коаліції. У роки війни Туреччина офіційно дотримувалася нейтралітету, який тривав до лютого 1945 р.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Гасанлы Дж. СССР – Турция: от нейтралитета к холодной войне (1939-1953) / Джамиль Гасанлы. – М.: «Центр Пропаганды», 2008. – 663 с.
2. Гасратян М.А. Очерки истории Турции / М.А. Гасратян, С.Ф. Орешкова, Ю.А. Петросян. – М.: Наука, 1983. – 295 с.
3. Головченко В.І. Нова історія Азії та Африки: колоніальний Схід (кінець XIX – друга третина XX ст.): навч. посіб. / В.І. Головченко, В.А. Рубель. – К.: Либідь, 2010. – 520 с.
4. История Второй Мировой войны. 1939-1945. Т. 2. – М.: Военное издательство министерства обороны СССР, 1974. – 479 с.
5. Поцхверия Б.М. Внешняя политика Турции после Второй мировой войны / Б.М. Поцхверия. – М.: «Наука», 1976. – 306 с.